Gurukul International Multidisciplinary Research Journal (GIMRJ)*with* International Impact Factor 8.357
Peer Reviewed Journal
DOI link - https://doi.org/10.69758/GIMRJ/2503I3IIVXIIIP0061

e-ISSN No. 2394-8426
Special Issue on Cyber Crime and Social Media
Issue–III(II), Volume–XIII

सायबर गुन्हे कायदा आणि न्याय

Dr. Iliyas G Bepari
Associate Professor
Athawale College of Social Work
Bhandara
1

गोषवारा :

आज आज जगात सर्वात वेगाने वाढणारी गुन्हेगारी म्हणजेच सायबर गुन्हेगारी होय. यामध्ये संगणक किंवा मोबाईल द्वारे इंटरनेटचा वापर करून लोकांची ऑनलाईन फसवणुक केली जाते. सायबर अधिनियमित गुन्हयामध्ये ऑनलाईन संग्रहित केलेली गोपनिय व महत्वपूर्ण माहिती चोरली जाते. सायबर गुन्हेगार संगणक प्रणाली किंवा नेटवर्क हॅक करण्यासाठी अनेक पध्दतीचा वापर करतात. यामध्ये हॅकिंग, त्रासदायक व्हायरस पसरविणे आणि दुर्भावना पूर्ण ऑनलाईन सामग्री, ऑनलाईन घोटाळे आणि फसवणूक, ओळख चोरी, संगणक प्रणाली वर हल्ले आणि बेकायदेशीर किंवा प्रतिबंधीत ऑनलाईन सामग्रीचा वापर करण्यात येतो. पीडीतांच्या गोपनियतेचे आणि अधिकाराचे संरक्षण कायदेशीर समुदायाचे सायबर गुन्हेगारा विरूध्द तयार केले आहेत. तत्रज्ञान म्हणजे वैज्ञानिक ज्ञानाचा अगर संकल्पनाचा वास्तव जीवनात वापर करणे होय. तंत्रज्ञानाचा मुळ उद्देश कामात सुलभता आणणे हा असते. तंत्रज्ञानमुळे कामाची अचुकता आणि वेग वाढतो. कामाची गुणवत्ता ,कार्यक्षमता, सुरक्षितता वाढते. परंतु तंत्रज्ञानामुळे जसे देशाच्या विकासाकरिता फायदे झाले, तसेच काही तोटे सुध्दा दिसून येते. यामध्ये सायबर गुन्हे ही संकल्पना समोर आली. प्रत्येक देशात सायबर गुन्हयांचे प्रकार व प्रमाण दिवसेंदिवस वाढत आहे. याचा परिणाम देशांच्या सुरक्षितता व कायदा यावर प्रभाव पडतो. सायबर गुन्हयामध्ये उदा. बाल लैगिंक चित्रण, प्रताधिकार भग, हॅकिंग, गोपनिय माहिती चोरणे इत्यादी छळ. सायबर पॉर्नोग्राफ इत्यादीचा समावेश होतो.

कळीचे शब्द : सायबर गुन्हेगारी, कायदे , न्याय, सायबर गुन्हेगारीचे प्रकार

प्रस्तावना :

आज संपूर्ण जगात प्रत्येक देश हा आर्थिक, सामाजिक, आरोग्य व तंत्रज्ञान ला अधिक महत्व देवून देशातील विकास प्रक्रियेत देशाचा विकास घडविण्याचा प्रयत्न करत आहे. यातूनच काही देश विकसित विकसनशील व अविकसित अशा स्तरावर आहे. वर्तमान स्थितीत ज्या देशाकडे अधिक तंत्रज्ञान आहे अशा देशाकडे विकसित राष्ट्र म्हणुन बघितले जाते. उदा. अमेरिका, रशिया, ब्रिटेन, जपान, ऑस्ट्रेलिया, स्विजरलॅड इत्यादी. भारत हा विकसनशिल देशाच्या यादित येतो. आधुनिक तंत्रज्ञानामुळे प्रत्येक देशाचा आर्थिक, माहिती तंत्रज्ञान, सामाजिक इत्यादी विकास झपाटयाने होत आहे. यात भारत सुध्दा मागे नाही. आज जगात सर्वात वेगाने वाढणारी गुन्हेगारी म्हणजेच सायबर गुन्हेगारी होय. यामध्ये संगणकाद्वारे किंवा मोबाईल द्वारे इटरनेट चा वापर करून लोंकाची ऑनलाईन फसवणूक केली जाते. सायबर अधिनियमित गुन्हयामध्ये ऑनलाईन संग्रहित केलेली गोपनिय व महत्वपूर्ण माहिती चोरली जाते. सायबर गुन्हेगार संगणक प्रणाली किंवा नेटवर्क हॅक करण्यासाठी अनेक पध्दतीचा वापर करतात. यामध्ये हॅकिंग, त्रासदायक व्हायरस पसरविणे आणि दुर्भावना पुर्ण ऑनलाईन सामग्री, ऑनलाईन घोटाळे आणि फसवणूक, ओळख चोरी, संगणक प्रणाली वर हल्ले आणि बेकायदेशीर किंवा प्रतिबंधीत ऑनलाईन सामग्रीचा वापर करण्यात येतो. पीडीतांच्या गोपनियतेचे आणि अधिकाराचे संरक्षण करण्यासाठी कायदेशीर समुदायाचे सायबर गुन्हेगारा विरूध्द कायदे तयार केले आहेत.

सध्याचा जगात सर्वात चिंतेचे क्षेत्र म्हणजे संगणक गुन्हयाचे, जगावर होणारे परिणाम, संगणक गुन्हयाचा प्रभाव संपूर्ण समाजाचा अनेक भागावर होतो. जेव्हा आपण संगणकावर काम करतो, तेव्हा आपल्याला संगणक

गुन्हयाबद्दल ते कसे घडतात. आणि त्यापासून स्वत: ला आपण कसे वाचवतो हे जाणून घेणे ही काळाची गरज आहे. आज विकसित व विकसनशील देशात त्यांचे नित्याचे व्यवहार करण्यासाठी नवनविन व अत्याधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर केला जातो. अनेकदा इंटरनेट, संगणक आणि इतर तंत्रज्ञान खाजगी आणि सरकारी दोन्ही क्षेत्रात वापरले जातात. त्यामुळे केवळ कर्मचाऱ्यानांच नव्हे तर विद्यार्थाना त्याचे काम व्यवस्थितपणे आणि कोणत्याही श्शंकाविना वाचवण्यासाठी संगणकीय गुन्हयाची चांगली माहिती असणे आवश्यक आहे. कार्यप्रदर्शन घटक सुधारण्यासाठी वेगळे घटक वापरण्यासाठी वर्तमान युग खुप वेगवान आहे. हे केवळ इटरनेटच्या वापरामुळे शक्य आहे. इटरनेट वर होणारी कोणतीही गुन्हेगारी कृती सायबर क्राईम म्हणून ओळखली जाते. जुलै २०२० मध्ये ४. ५ दशलक्ष हल्यासंह भारत हा सर्वाधिक हल्ले असलेला देश आहे. ज्यामुळे सायबर गुन्हयाबद्दल जागृकता वाढवणे अत्यावश्यक आहे. सायबर क्राईमची पहिली घटना १९७३ मध्ये नोंदविण्यात आली होती. न्युयॉर्कच्या एका बॅकेतील टेलरने दोन दशलक्ष डॉलर लुटण्यासाठी संगणकाचा वापर केला होता.

उद्देश:

१.सायबर गुन्हेगारी विषयी माहिती जाणून घेणे
२. सायबर गुन्हेगारी विषयी कायदयाची माहिती जाणून घेणे
३. सायबर गुन्हेगारीना मिळणाऱ्या न्याय विषयी माहिती जाणून घेणे
४. सायबर गुन्हेगारी बाबत लोकामध्ये जागृकता निर्माण करणे

उपकल्पना :

१.सायबर गुन्हेगारी बाबत लोकामध्ये जागृकता दिसून येत नाही
२.सायबर गुन्हेगारी बाबत कायदया विषयी माहिती नाही
३.सायबर गुन्हेगारी बाबत मिळणाऱ्या न्यायाबाबत फारशी माहिती नाही.
४. सायबर गुन्हेगारी बाबत जनसमुदायाला फारशी माहिती नाही.

गेल्या काही वर्षात तंत्रज्ञान आणि इटरनेटच्या जलद प्रगतीमूळे भारतात सायबर गुन्हयामध्ये चिंताजनक वाढ झाली आहे. अंदाजे ७०० दशलश इटरनेट वापरकर्ते असलेला हा देश आर्थिक फसवणूक ओळख चोरी. सायबर धमकी आणि हॅकिंगसह सायबर केंद्रबिंदू बनला आहे. राष्ट्रीय गुन्हे नोंद व्युरो नुसार २०१९ ते २०२१ दरम्यान भारतातील सायबर गुन्हयांमध्ये ३३टक्के पेक्षा जास्त वाढ झाली आहे. ही वाढ सायबर गुन्हे कायदे आणि त्याचे परिणाम यांची सखोल माहिती असणे आवश्यक असल्याचे अधोरेखित करते. लोक आणि व्यवसाय डिजिटल प्लॅटफॉर्मवर अधिक अवलंबून असल्याने वैयक्तिक आणि संस्थात्मक हितसंबंधाचे रक्षण करण्यासाठी सायबर गुन्हयांचे नियमन करणारी कायदेशीर चौकट समजून घेणे महत्वाचे बनते हा लेख भारतातील सायबर गुन्हयाच्या शिक्षेचा संपूर्ण सारांश प्रदान करण्याचा प्रयत्न करतो. ज्यामध्ये संबंधित कायदे, गुन्हयांचे प्रकार दंड आणि पीडितांसाठी कायदेशीर पर्याय समाविष्ट आहेत.

सायबर गुन्हयांची व्याख्या:

सायबर गुन्हे म्हणजे संगणक नेटवर्क किंवा इंटरनेटद्वारे केले जाणारे कोणतेही गुन्हेगारी वर्तन भारतीय कायदयात सायबर गुन्हे २००० च्या माहिती तंत्रज्ञान कायदयाद्वारे निर्दिष्ट केले जातात. जे इलेक्ट्रानिक प्रशासन आणि सायबर गुन्हयांसाठी कायदेशीर चौकट स्थापित करते या कायदयाचा उद्देश सायबर गुन्हयांच्या वेगवेगळया श्रेणी आणि त्यांच्या शिक्षेची व्याख्या करून सायबर गुन्हयांना रोखणे आणि त्यांचा सामना करणे आहे.

२००० चा माहिती तंत्रज्ञान (आयटी) कायदा

२००० मध्ये लागू झालेला आयटी कायदा हा भारताच्या डिजिटल वातावरणासाठी कायदेशीर चौकट तयार करण्याच्या दृष्टिने एक महत्वाचा टप्पा होता तो विविध सायबर गुन्हयांना लक्ष्य करतो आणि सुरक्षित इलेक्ट्रॉनिक संप्रेषणाला प्रोत्साहन देण्याचा प्रयत्न करतो. गेल्या काही वर्षात तांत्रिक सुधारणा आणि सायबर

धोक्याच्या बदलत्या परिदृश्याशी जुळवून घेण्यासाठी या कायदयात अनेक वेळा सुधारणा करण्यात आल्या आहेत.

आयटी कायदयातील प्रमुख कलमे

- **कलम ६५:** संगणक स्त्रोत कागदपत्रांमध्ये छेडछाड
- **कलम ६६:** हे कलम संगणकाशी संबंधित गुन्हयांचा विचार करते. जसे की हॅकिग आणि संरक्षित प्रणालीमध्ये बेकायदेशीर प्रवेश
- **कलम ६६ क :** ओळख चोरीला संबोधित करते. ज्यामुळे ऑनलाइन एखादयाची तोतयागिरी करणे बेकायदेशीर ठरते.
- **कलम ६६ड :** हा विभाग संगणक संसाधनांचा वापर करून तोतयागिरी करून होणाऱ्या फसवणुकीला संबोधित करते.
- **कलम ६७ :** हे कलम इलेक्ट्रॉनिक स्वरूपात अश्लील सामग्री प्रकाशित करणे किंवा प्रसारित करणे याशी संबधित आहे.
- **कलम ७० :** हे कलम संवेदनशील डेटाचे संरक्षण करते आणि सरकारला विशिष्ट प्रणाली संरक्षित म्हणून घोषित करण्याचा अधिकार देते.
- **कलम ७३:** खोटे डिजिटल स्वाक्षरी प्रमाणप.त्र प्रकाशित करणे

आयटी कायदयात सुधारणा

आयटी कायदयात अनेक वेळा सुधारणा करण्यात आल्या आहेत. त्यापैकी सर्वात महत्वाचे म्हणजे २००८ मध्ये जेव्हा सायबर गुन्हयांसाठी कठोर शिक्षेची तरतूद करण्यात आली होती. तसेच डेटा गोपनीयता आणि ऑनलाइन छळवणूक यांच्याशी संबंधित गुन्हयांसाठी ही तरतुद जोडण्यात आल्या होत्या.

भारतीय न्याय संहिता आणि सायबर गुन्हे :

२०२३ मध्ये भारत सरकारने भारतीय दंड सहिता आयपीसी आणि इतर संबंधित कायदयांची जागा घेण्यासाठी भारतीय न्याय संहिता बीएनएस लागू केली बीएनएस सायबर गुन्हयांसाठीच्या उपाययोजनांसह फौजदारी न्याय व्यवस्थेचे आधुनिकीकरण आणि सुव्यवस्थितीकरण करण्याचा प्रयत्न करते.

बीएनएस मधील सायबर गुन्हयांवर प्रमुख विभाग

बीएनएस संगणक आणि प्रणालीमध्ये अनधिकृत प्रवेशांशी संबंधित आरोपांचा समावेश आहे.
कलम ६७ हा विभाग अश्लील साहित्याच्या प्रसारावर लक्ष केंद्रित करतो.
कलम ६८ हा कलम डेटा चोरी आणि गोपनीयतेचा भंग यांसारख्या बाबीशी संबंधित आहे.

हे भाग सायबर गुन्हयांचा सामना करण्यासाठी अधिक संपुर्ण चौकट देतात. ज्यामध्ये आधुनिक समाजात सामान्य झालेल्या डिजिटल गुन्हयांवर भर दिला आहे.

भारतीय छड संहिता आणि विशेष कायदयांतर्गत सायबर गुन्हे

ईमेलद्वारे धमकी देणारे संदेश पाठवणे : कलम ५०३ आयपीसी
ईमेलद्वारे बदनामीकारक संदेश पाठवणे : कलम ४९९ आयपीसी
इलेक्ट्रॉनिक रेकॉर्डची बनावटगिरी : कलम ४६३ आयपीसी
बोगस वेबसाइटस सायबर फसवणूक : कलम ४२० आयपीसी
ईमेल स्पूफिंग : कलम ४६३ आयपीसी
वेब जॅकिंग : कलम ३८३ आयपीसी

ईमेलचा गैरवापर : कलम ५०० आयपीसी

विशेष कायदयांतर्गत सायबर गुन्हे

नार्कोटिक ड्रग्ज अॅड सायकोट्रॉपिक सबस्टन्स कायदयांतर्गत औषधांची ऑनलाइन विक्री

शस्त्रास्त्र कायदयाची ऑनलाईन विक्री

सायबर गुन्हे आणि पारंपारिक गुन्हेगारी कायदयामधील फरक

सायबर गुन्हे आणि कायदे आणि नियमित गुन्हेगारी कायदे दोन्ही व्यक्ती आणि समाजाचे संरक्षण करण्याचा प्रयत्न करतात. परंतु हे अनेक प्रकारे भिन्न आहेत.

गुन्हयांचे स्वरूप: सायबर गुन्हयांमध्ये अनेकदा तंत्रज्ञान आणि डिजिटल प्लॅटफॉर्मचा समावेश असतो. जरी पारंपारीक गुन्हयांसाठी नेहमीच तांत्रिक पध्दतीची आवश्यकता नसते.

तपासाच्या पध्दती: सायबर गुन्हयांच्या तपासा अनेकदा डिजिटल फॉरेन्सिक्स आणि तंत्रज्ञान तंज्ञाचा समावेश असतो तर पांरपारीक तपास भौतिक पुरावे आणि साक्षीवर अवलंबून असतात.

अधिकारक्षेत्राचे मुद्दे: सायबर गुन्हे अनेकदा भौगोलिक सीमा ओलांडतात. ज्यामुळे अधिकारक्षेंत्रात येतात

दंड : सायबर गुन्हे कायदयांमध्ये सामान्यत: ऑनलाईन गुन्हयाच्या विशिष्ट स्वरूपानुसार तयार केलेले नियम आणि दंड समाविष्ट असतात. जे मानक गुन्हेगारी कायदयांपेक्षा नाटकीयरित्या वेगळे असू शकतात.

भारतातील सायबर गुन्हयांचे प्रकार आणि सायबर गुन्हयासाठी शिक्षा :

सायबर गुन्हयांचे अनेक प्रकार आणि त्यांचे परिणाम समजून घेणे संभाव्य बळी आणि गुन्हेगार दोघासाठी ही महत्वाचे आहे.

हॅकिंग आणि अनधिकृत प्रवेश :

हॅकिगची व्याख्या संगणक किंवा नेटवर्कच्या प्रणालीमध्ये बेकायदेशीर प्रवेश म्हणून केली जाते. आयटी कायदयाच्या कलम ६६ अंतर्गत हॅकिग केल्यास तीन वर्षा पर्यत तुरूंगावास पाच लाखापर्यत दंड किंवा दोन्ही होवू शकतात.

ओळख चोरी :

ओळख चोरी म्हणजे आर्थिक किंवा वैयक्तिक फायदे मिळविण्यासाठी ऑनलाइन दुसऱ्या व्यक्तीची तोतयागिरी करणे आयटी कायदयाच्या कलम ६६सी अंतर्गत या गुन्हयासाठी तीन वर्षापर्यत तुरूगवास आणि एक लाख पर्यत दंड होवू शकतो

तोतयागिरीद्वारे फसवणूक :

कलम ६६ डी मध्ये संगणक संसाधनांचा वापर करून फसवणूक केल्याबदल शिक्षा दिली आहे. या शिक्षेमध्ये तीन वर्षाचा तुरूगवास आणि एक लाख पर्यत दंड असू शकतो.

अश्लील साहित्य:

आयटी कायदयाच्या कलम ६७ नुसार इलेक्ट्रॉनिक स्वरूपात अश्लील साहित्याचे प्रकाशन किंवा प्रसारण करण्यास मनाई आहे. गुन्हेगारांना पहिल्यांदा दोषी आढळल्यास तीन वर्षापर्यत आणि सलग गुन्हयासाठी पाच वर्षापर्यत तुरूगवास तसेच दंड होवू शकतो

डेटा चोरी :

डेटा चोरी म्हणजे सिस्टममधून डेटा बेकायदेशीरपणे काढून टाकणे बी एन सी च्या कलम ६८ मध्ये जास्तीत जास्त पाच वर्षाचा तुरूंगवासाची शिक्षा आणि किंवा आर्थिक दंडाची तरतूद आहे.

सायबर धमकी आणि छळ :

जेव्हा लोक इटरनेट चॅनेलच्या वापर करून इतरांना त्रास देतात किंवा धमकावतात तेव्हा सायबर धमकी दिली जाते. गुन्हयाच्या गाभीर्य आणि प्रकारानुसार ते आयटी कायदा आणि आयपीसीच्या अनेक तरतुदीखाली येवू शकते. ज्यामध्ये दंडापासून ते तुरूगवासापर्यतच्या शिक्षेची शक्यता असते.

सायबर पोर्नोग्राफी :

सायबर पोर्नोग्राफी डिजिटल प्लॅटफॉर्मद्वारे लैगिंकदृष्टया स्पष्ट सामग्री तयार करणे वितरण करणे आणि शेअर करणे समाविष्ट आहे. बहुतेकदा चित्रित केलेल्याच्या संमतीशिवाय आयटी कायदा २००० च्या कलम ६७ अंतर्गत हे दंडनीय आहे. ज्यामध्ये इलेक्ट्रॉनिक स्वरूपात अश्लील सामग्री प्रकाशित करणे किंवा प्रसारित करणे यासाठी दंडाची तरतूद आहे. पहिल्यांदाच गुन्हेगारांसाठी पाच वर्षापर्यत तुरूगवास आणि दंडाची तरतूद आहे. तर पुन्हा गुन्हयागारांसाठी पाच वर्षापर्यत तुरूगवास आणि किंवा त्याहून अधिक दंडाची तरतूद आहे.

ऑनलाइन फसवणूक :

फिशिंग क्रेडिट कार्ड फसवणूक आणि ऑनलाइन लिलावात फसवणूक ही सर्व ऑनलाईन केलेल्या घोटाळयांची उदाहरणे आहेत आयटी कायदा आणि आयपीसीच्या अनेक तरतुदीनुसार गुन्हेगांराना शिक्षा होवू शकते गुन्हयांच्या स्वरूपानुसार दंड बदलतो.

सायबर गुन्हयाच्या प्रकरणात सहभागी झाल्यास करावयाच्या पायऱ्या :

जर तुम्ही सायबर गुन्हयाच्या प्रकरणात अडकलेले आढळले मग ते पीडीत असो वा आरोपी तर या महत्वाच्या कृतीचे पालन करणे आवश्यक आहे.

सर्व काही दस्तऐवजीकरण करा : सायबर गुन्हयांशी संबंधित सर्व संप्रेषण व्यवहार आणि पुराव्याचे तपशीलवार रेकॉर्ड ठेवा कोणत्याही कायदेशीर प्रक्रियेत हे दस्तऐवजीकरण महत्वाचे असू शकते

गुन्हयाची तक्रार करा पिडीतांनी : सायबर गुन्हयाची तक्रार ताबडतोब जवळच्या पोलिस ठाण्यात करावी किंवा सायबर क्राइम रिपोर्टिग पोर्टलद्वारे ऑनलाइन तक्रार नोदंवावी गमावलेली मालमत्ता परत मिळवण्याची आणि न्याय मिळण्याची शक्यता वाढवण्यासाठी त्वरीत कारवाई करणे अत्यंत महत्वाचे आहे.

कायदेशीर सल्लागाराचा सल्ला घ्या : कायदेशीर मार्गदर्शन घेणे अत्यंत महत्वाचे आहे. विशेषत: जर तुम्हाला सायबर गुन्हयाचा संशय असेल तर एक चांगला सायबर गुन्हेगारी वकील तुम्हाला कायदेशीर प्रक्रियेतून मार्गदर्शन करू शकतो तुमचे हक्क समजावून सांगू शकतो आणि बचाव धोरण आखू शकतो

सायबर गुन्हे शाखेशी संपर्क साधा : अनेक भारतीय राज्यांनी त्यांच्या कायदा अंमलबजावणी संस्थामध्ये विशिष्ट सायबर गुन्हे युनिटस स्थापन केल्या आहेत या विशेष विभागांशी संपर्क साधल्याने तुम्हाला सायबर प्रकरणे हाताळण्यासाठी तज्ञांचा सल्ला मिळू शकतो.

सायबर सुरक्षा उपायांची अंमलबजावणी करा: जर तुम्ही बळी असाल तर तुमचे डिजिटल जीवन सुरक्षित ठेवण्यासाठी तुम्ही खबरदारीचे उपाय केले पाहिजेत यामध्ये पासवर्ड रीसेट करणे दविघटक प्रमाणीकरण सक्षमक करणे आणि तुमचे डिव्हाइस सुरक्षित ठेवण्यासाठी सायबर सुरक्षा सॉफ्टवेअर वापरणे समाविष्ट आहे.

सायबर गुन्हे कायदयांमध्ये भविष्यातील ट्रेड आणि सुधारणा :

सायबर गुन्हे जसजसे विकसित होत जातात तसतसे त्यांना हाताळणारे कायदे देखील विकसित होत राहतात. भारतातील सायबर गुन्हे कायदयातील भविष्यातील ट्रेडमध्ये हे समाविष्ट असू शकते

वाढीव दंड : सायबर गुन्हयांची वाढती गंभीरता लक्षात घेता गंभीर गुन्हयांसाठी दीर्घ तुरूंगवासाची शिक्षा आणि मोठा देड यासारख्या कठोर शिक्षेची विनंती केली जावू शकते

डेटा गोपनीयतेवर अधिक भर : डेटा गोपनीयतेबदल वाढत्या चितांसह भविष्यातील बदल वैयक्तिक माहितीचे संरक्षण करण्यास आणि डेटा उल्लंघनासाठी कंपन्याना जबाबदार धरण्यास प्राधान्य देवू शकतात.

आंतरराष्ट्रीय सहकार्य : सायबर गुन्हे वारंवार राष्ट्रीय सीमा ओलांडत असल्याने सायबर कायदे लागू करण्यासाठी आणि गुन्हेगारांना पकडण्यासाठी आंतरराष्ट्रीय सहकार्य वाढवणे महत्वाचे ठरेल

प्रगत तंत्रज्ञानाचा अवलंब : कृत्रिम बुद्धिमत्ता आणि मशीन लर्निंगमुळे कायदा अंमल बजावणी यंत्रणांना सायबर गुन्हे शोधण्यास आणि रोखण्यास मदत होवू शकते अशा विकासामुळे अधिक प्रभावी तपास आणि खटले होवू शकते.

जनजागृती मोहिमा : सायबर गुन्हयांबद्दल जनजागृती वाढवणे आणि लोकांना त्याचें हक्क आणि सुरक्षिततेबद्दल शिक्षित करणे हे या कृत्यांना तोंड देण्यासाठी महत्वाचे असेल सरकारी उपक्रम आणि तंत्रज्ञान व्यवसायांशी सहयोग नागरिकांची डिजिटल साक्षरता सुधारण्यास मदत करतात.

नमुना निवड पध्दती : सायबर गुन्हे कायदा आणि न्याय यांचे अध्ययन करित असताना नमुना निवडमध्ये सोयीस्कर नमुना निवड पध्दतीचा अवलंब करण्यात आला आहे. **संशोधन आराखडा** : सायबर गुन्हे कायदा आणि न्याय यांचे अध्ययन करितांना संशोधन आराखडामध्ये वर्णनात्मक तसेच अंशत: निदानात्मक संशोधनाचा वापर करण्यात

तथ्य संकलन : सायबर गुन्हे कायदा आणि न्याय यांचे अध्ययन करीत असतांना तथ्य संकलनाच्या दोन पध्दतीपैकी पहिल्या पध्दतीचा वापर करण्यात आला ज्यामध्ये पुस्तके ग्रंथे, मासिके, शोधप्रबंधक, पेपर न्युज इत्यादी.

सायबर गुन्हे अधिकाधिक प्रगत होत असताना लोक व्यवसाय आणि संपूर्ण समाजाने या कृत्यांना नियंत्रित करणारी कायदेशीर चौकट समजून घेतली पाहिजे भारतीय न्याय संहितासह माहिती तंत्रज्ञान कायदा डिजिटल जगाला अधिक सुरक्षित बनवण्याच्या उद्देशाने सायबर गुन्हे करणाऱ्या लोकासाठी महत्वाचे मानके आणि दंड स्थापित करतो. सायबर अपघातांची वाढती वारंवारता तंत्रज्ञान आणि डिजिटनल परस्परसंवादाच्या सतत बदलत्या परिदृश्याची जुळवून घेवू श्शकतील अशा मजबूत कायदेशीर चौकटीची आवश्यकता अधोरेखित करते.

आजच्या डिजिटल जगात जिथे ऑनलाइन संवाद वारंवार होतात. व्यक्तीनी त्यांच्या सायबर सुरक्षेत सक्रिय असले पाहिजे. ओळख, चोरी, ऑनलाइन फसवणूक आणि सायबर धमकी यासारख्या संभाव्य धोक्याबद्दल जागरूकता ग्राहकांना आवश्यक सुरक्षा उपाय घेण्यास मदत करू शकते. यामध्ये मजबूत पासवर्ड वापरणे दवि घटक प्रमाणीकरण सक्षम करणे आणि नवीनतम घोटाळे आणि सुरक्षा पध्दतीबद्दल अदययावत राहणे समाविष्ट आहे. कायदयाची अंमलबजावणी करण्याव्यतिरिक्त व्यक्तीनी सायबर जागरूकतेची संस्कृती निर्माण केली पाहिजे. श्विाय सायबर गुन्हयाचे कायदेशीर परिणाम डिजिटल क्षेत्रात नैतिक वर्तनाचे महत्व अधोरेखित करतात तंत्रज्ञान विकसित होत असतांना आपल्या ऑनलाइन वर्तनाचे नैतिक परिणाम आपल्याला समजून घेणे आवश्यक आहे. विशेषत: संघटनांनी जबाबदार डिजिटल वर्तन आणि सायबर उल्लघनांच्या परिणामाबद्दल कर्मचाऱ्यांना शिक्षित करून सायबर नैतिकतेला प्राधान्य दिले पाहिजे.

भविष्यात भारताने वेगाने बदलणाऱ्या तंत्रज्ञानाच्या परिस्थितीशी जुळवून घेण्यासाठी नियमितपणे सायबर गुन्हे कायदे अद्ययावत केले पाहिजे सीमापार सायबर गुन्हयांना प्रभावीपणे तोंड देण्यासाठी भविष्यात गंभीर उल्लघनासाठी कठोर शिक्षा, सुधारित डेटा संरक्षण उपाय आणि वाढत्या आंतरराष्ट्रीय सहकार्याचा समावेश करणे आवश्यक असू शकते शिवाय कृत्रिम बुध्दीमत्ता सारख्या अत्याधुनिक तंत्रज्ञानाचा समावेश केल्याने सायबर गुन्हे शोधण्याच्या आणि शिक्षा करण्याच्या पध्दतीत बदल घडवून आणण्यासाठी क्षमता आहे. ज्यामुळे कायदा अंमलबजावणी अधिक प्रभावी आणि प्रतिसाद देणारी बनते.

निष्कर्ष : जेम्स क्लार्क स्कुल ऑफ इजिनिअरिंगने शोधून काढले की दररोज २२०० हून अधिक सायबर हल्ले होतात. जर आपण पाहिले तर असा निष्कर्ष काढता येईल की दर ३९ सेकंदाला कोणीतरी सायबर गुन्हयाचा बळी ठरतो. दररोज सायबर गुन्हयाचा बळी होण्याची शक्यता वाढत आहे. ते सतत अत्याधुनिक होत आहे.

आणि अधिकधिक फायदेशीर होत आहे. परंतु साधनाचा योग्य वापर आणि मानवी जोखीम व्यवस्थापनासह, आपण सुरक्षा उल्लघनांपासून एक पाऊल पुढे राहू शकतो. सायबर सुरक्षा जागरूकता आपल्या जीवनाचा एक अविभाज्य भाग असणे आवश्यक आहे. एक सुरक्षित डिजिटल जग निर्माण करण्यास मदत करण्याची वेळ आली आहे.

सायबर गुन्हेगारीचा सामाजिक जिवनावर प्रभाव उपाययोजना

- इंटरनेट वापरतांना स्वत:ची वैयक्तिक माहिती उघड करतांना सावधगिरी बाळगावी
- आपला आयडी क्रमांक, पासवर्ड, क्रेडिट किंवा डेबीट पासवर्ड क्रमांक याबाबत सावधगिरी बाळगावी
- आपला संगणक सि स्टम ॲन्टीवायरस, फायरवॉलने सुरक्षित ठेवावे
- स्पॅम मेल किंवा फसवे मेल यावर डबल क्लिक करू नये असे मेल तुरंत डिलिट करावे
- आपला पासवर्ड वेळोवेळी बदल करावा
- ऑनलाईन व्यवहार करतांना संकेतस्थळे सुरक्षीत असल्याची खात्री असावी, व्यवहार पुर्ण झाल्यावर लॉग आऊट व्हा.
- आपली वैयक्तिक व गोपणीय माहिती कोणत्याही अनोळखी व्यक्ती अथवा वेबसाईडवर अपलोड करू नये.
- कोणताही ऑनलाईन व्यवहार करतांना नियम, अटी, सुरक्षितता, काळजी पूर्वक वाचावे.
- माहितीच्या खात्रीच्या अशा विश्वसनीय अशा संकेतस्थळावरूनच खरेदी करा.

सोशल साईट हाताळतांना कोणाबद्दची आक्षेपार्थ पोस्ट सोशल मिडियावर प्रदर्शीत करू नका. जातीय द्वेष हिंसा, अप्रचार, टिंगळ अफवा अशा प्रकारचे किंवा मजकुराचे पोष्ट करू नका किंवा पुढे पाठवू नये. आपल्या इटरनेट खात्यावर आपली अधिक माहिती उघड करू नये.

सूचना व शिफारशी :

कोणत्याही आमिषाला बळी पडू नये
आर्थिक व्यवहार करतांना शक्यतो बॅकेचा आधार घ्यावा
कोणत्याही लालचाला बळी पडू नका
शासनाने सायबर गुन्हया साठी विशेषता सेल चालवावे
शासनानें असे गुन्हे करणाऱ्यावर कडक कारवाई करावे

विशेष संदर्भ :

1. Crime of India From 1971 to 1998 reports : Bureau of police Research and Development, Ministry of Home Affairs Govt. of India
2. Crime Justice Abstracts 1984 Editor Richard Allinson Willow Three Press Inc. Vol.16
3. Crime Justice Abstracts 1985 : Editor Richard Allinson Willow Three Press Inc.
4. Report of All India Committee on jail Reforms : 1980- 83 Vol No 1 Ministry of Home Affairs, Govt of India New Delhi
5. Internet : www.google ,com